

PORADNIK DLA DYSPONENTÓW GROBÓW ZABYTKOWYCH

1. Jakie są prawa i obowiązki dysponenta grobu z zabytkowym pomnikiem nagrobnym (nagrobkiem, grobowcem itp.) wynikające z powszechnych uregulowań prawnych

Prawo przysługujące dysponentowi grobu nie jest prawem rzeczowym – w szczególności prawem własności lub użytkowania wieczystego – lecz ma charakter obligacyjny. Powstaje wskutek zawarcia umowy nabycia miejsca na grób, która tworzy stosunek prawny między zarządcą cmentarza a osobą (osobami) nabywającą miejsce na grób, a ponadto między zarządcą cmentarza a osobami uprawnionymi do pochowania zwłok. Jest przedmiotem określonych uprawnień, zarówno o charakterze majątkowym, jak i o charakterze wyłącznie osobistym.

Prawo do remontu grobu mieści się w kategorii praw osobistych. Dysponent grobu podejmując prace konserwatorskie czyni to we własnym imieniu i na własną rzecz. Prawo osobiste do kultu pamięci osoby zmarłej ma dominujące znaczenie w stosunku do uprawnień majątkowych, wynikających z umowy zawartej z zarządcą cmentarza, które nie mogą być wykonywane w sposób naruszający prawo osobiste.

Zewnętrzne przejawy prawa do grobu, mimo że wiążą się z wydatkami, mają charakter osobisty. Dobro osobiste związane z kultem zmarłego może polegać na wyłączności korzystania z terenu na urządzenie grobu, wybudowaniu grobu, ustawieniu nagrobka, pielęgnacji grobu (por. np. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 15 grudnia 2016 r., I OSK 435/15, LEX nr 2205409, Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lutego 2015 r., II CSK 317/14, LEX nr 1667716). W następstwie umowy, mocą której zarząd cmentarza oddaje zainteresowanej osobie miejsce na grób, powstaje swoisty stosunek cywilnoprawny. W ramach tego stosunku osoba ta uzyskuje nie tylko prawo do pochowania zmarłego, ale także - zgodnie z powszechnym zwyczajem - szereg uprawnień o charakterze trwałym, takich jak prawo wzniesienia nagrobka i jego przekształcenia, prawo do stałego odwiedzania grobu, stałego jego utrzymywania w należytym stanie, prawo wykonywania zmian o charakterze dekoracyjnym itp. Umowa ta ma charakter stosunku zobowiązaniowego, o którym mowa w art. 36 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn.zm.).

Również ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz.U. z 2024 r., poz. 1292 z późn.zm.) stwierdza, iż opieka nad zabytkami (a więc również nad zabytkowymi pomnikami nagrobnymi, nagrobkami, grobowcami, mogiłami) - spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka ta - zgodnie z art. 5 ww. ustawy - polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Powyższy przepis należy traktować jako nałożenie obowiązku prawnego, którego wykonywanie jest zabezpieczone sankcjami określonymi m.in. w art. 110 oraz art. 113 przywołanej wyżej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zwłaszcza art. 110 ust. 1 ww. ustawy o treści: „Kto będąc właścicielem lub posiadaczem zabytku nie zabezpieczył go w należyty sposób przed uszkodzeniem, zniszczeniem, zaginięciem lub kradzieżą, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny” wprost odnosi się do sytuacji zaniedbania wypełniania ww. obowiązku opieki nad obiektami zabytkowymi. Do działań zabezpieczających przed uszkodzeniem lub zniszczeniem zabytek zaliczają się niewątpliwie prace remontowo – konserwatorskie oraz naprawy uszkodzeń, likwidacja awarii przy nagrobkach, grobowcach, pomnikach nagrobnych, kaplicach grobowych i innych obiektach o charakterze zabytkowym, podlegających postępującej destrukcji, m.in. wskutek wieloletniego niekorzystnego oddziaływania zanieczyszczeń atmosferycznych.

Ponadto, zgodnie z art. 28 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z powołanym wyżej art. 5 ustawy, opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku oraz zabezpieczeniu i utrzymaniu zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Z kolei pozwolenia, o których mowa w ust. 1 i 1a ustawy o ochronie zabytków, wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego. W orzecznictwie i doktrynie wskazuje się, że bez znaczenia jest, czy tytuł prawny do zabytku wynika z umowy nazwanej, czy też nienazwanej, istotne jest, aby była ważna i skutecznie zawarta. Tym samym, uprawnienia do sprawowania opieki nad zabytkiem, w tym zabezpieczenia i utrzymania zabytku, a także do składania wniosku do organu konserwatorskiego w postępowaniach o wydanie zezwolenia na prace konserwatorskie przy zabytkowym grobie, przysługuje każdemu, kto włada zabytkiem i to władanie wynika z tytułu prawnego.

W zakresie władztwa faktycznego mieści się m. in. prawo wzniesienia nagrobka i jego przekształcenia, prawo jego utrzymania we właściwym stanie, prawo przeprowadzania zmian wizualnych na grobie, urządzenie wystroju grobowca. Władztwo faktyczne istnieje i ma charakter trwały pomimo faktu, że grób nie stanowi przedmiotu odrębnej od gruntu własności.

Podsumowując: o ile osoba dysponująca prawem do grobu nie jest właścicielem grobu to jednak wykonuje w stosunku do niego określone uprawnienia oraz posiada obowiązki. Osoba uprawniona z tytułu prawa do grobu jest posiadaczem pomnika nagrobnego, a nawet

dysponuje prawem mocniejszym niż posiadacz. Tym samym zabezpieczenie i utrzymanie zabytkowych pomników nagrobnych w jak najlepszym stanie, w tym poprzez zapewnienie przeprowadzania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, należy do uprawnień i obowiązków dysponentów grobów.

Dysponent grobu jest także uprawniony do występowania o wydanie przez właściwy organ konserwatorski pozwolenia na prowadzenie prac konserwatorskich i / lub restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku (grobie, grobowcu, nagrobku na zabytkowym cmentarzu). Może też wystąpić o wydanie zaleceń konserwatorskich, określających sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku. Może również ubiegać się o przyznanie dofinansowania na prace remontowo – konserwatorskie przy zabytku.

„Zabytek czy nie zabytek - oto jest pytanie”

Według definicji zabytku wskazanej w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dn. 23.07.2003 r. (w skrócie u.o.z.o.z.) zabytek to: „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową” (art. 3 ust. 1 u.o.z.o.z.).

Termin „zabytek”, odnoszący się do świadectw minionej epoki, nie dotyczy wyłącznie dzieł powstałych przed 1945 r. lub w pierwszej dekadzie powojnia (lata 40. i 50. XX w.). Nie może być też rozumiany wyłącznie jako dzieło twórcy już nieżyjącego.

Należy zwrócić uwagę, iż w przywołanej powyżej definicji zabytku warunkiem niezbędnym do uznania, że dany obiekt/przedmiot jest zabytkiem wcale nie jest wpisanie go do rejestru zabytków. Wpis do rejestru zabytków jest jedną z form ochrony zabytków.

Jeżeli więc dysponent / opiekun danego grobu ma jakiegokolwiek informacje na temat wartości historycznej grobu i / lub przesłanki, że znajdujący się w jego posiadaniu nagrobek / grobowiec czy też mogiła – pomimo braku indywidualnego wpisu do rejestru zabytków tego grobu lub też jego usytuowania poza obszarem objętym ochroną konserwatorską (cmentarzem wpisanym do rejestru zabytków) – może mieć wartość zabytku, powinien zwrócić się z wnioskiem do właściwego organu służb konserwatorskich (Wojewódzkiego lub Miejskiego Konserwatora Zabytków) o zajęcie stanowiska w tej sprawie i wydanie zaleceń konserwatorskich, określających sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

O takie zalecenia – zwłaszcza w razie planowania remontu lub wymiany nagrobka/nawierzchni grobu murowanego – dysponent grobu winien się zwrócić również w przypadku, gdy grób rodzinny usytuowany jest na jednym z krakowskich cmentarzy figurujących w Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ).

Z pewnością jednak ochronie konserwatorskiej podlegają groby usytuowane na terenie cmentarza wpisanego do rejestru zabytków, a na prace remontowe, konserwatorskie czy roboty budowlane (budowlano-montażowe, kamieniarskie) konieczne jest uzyskanie pozwolenia konserwatorskiego.

Do rejestru zabytków wpisane są następujące cmentarze komunalne w Krakowie:

- Cmentarz Rakowicki w Krakowie przy ul. Rakowickiej (wpisany do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego pod numerem A-584, decyzja z dnia 07.06.1976 r. obejmuje część cmentarza w jego granicach z XIX wieku – pomiędzy ul. Rakowicką a Al. 29 Listopada)
- Stary Cmentarz Podgórski w Krakowie, al. Powstańców Śląskich (wpisany do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego pod numerem A-1028, decyzja z dnia 24.05.1996 r.)
- Zespół nagrobków i grobowców na Cmentarzu Podgórskim tzw. Nowym w Krakowie, przy ul. Wapiennej 13 (wpisany do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego pod numerem A-1429/M decyzją z dnia 29 grudnia 2014 r., wpis obejmuje zespół nagrobków i grobowców na kwaterach VI, IIb, VII, VIII, IX, XI, XIa, Va, IVa, IIIa, Ia, IIa, IIb, Ib, Vd, Vb, IVb, IIIb oraz Pas pod Kopcem, w tym 140 grobów oraz kwaterę wojenną z I wojny światowej)

W Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Krakowa, wpisane są następujące cmentarze komunalne w Krakowie:

- Zespół Cmentarza Komunalnego Rakowickiego (cmentarz, kaplica pw. Zmartwychwstania Pańskiego, budynek administracyjny), ul. Rakowicka 26 (w tym część cmentarza wpisana do rejestru zabytków nr A-584, 07.06.1976 r.);
- cmentarz z kaplicą przy ulicy Bieżanowskiej (cmentarz komunalny Prokocim);
- cmentarz komunalny w Kobierzynie przy ulicy Czerwone Maki (zespół cmentarza psychiatrycznego: kaplica, nagrobki, aleja dębowo-klonowa);
- cmentarz wraz z kaplicą cmentarną przy ulicy Lubostroń (cmentarz komunalny Kobierzyn - Lubostroń);
- cmentarz w Bronowicach Wielkich (kaplica, nagrobki z lat międzywojennych w tym Kazimierza Przerwy-Tetmajera, starodrzew) przy ul. Pasternik (cmentarz komunalny Bronowice);
- cmentarz Podgórski (stary), al. Powstańców Śląskich / Wielicka (wpisany do rejestru zabytków nr A-1028, 24.05.1996);
- cmentarz ul. Sodowa – kaplica cmentarna na cmentarzu komunalnych w Pychowicach;
- nowy cmentarz Podgórski wraz z kaplicą i budynkiem administracyjnym przy ul. Wapiennej (w tym m.in. zespół nagrobków i grobowców na nowym cmentarzu Podgórskim wpisany do rejestru zabytków, nr A-1429/M, 29.12.2014);
- cmentarz przy ul. Wspólnej (cmentarz komunalny Wola Duchacka);
- kaplica cmentarna i ogrodzenie na cmentarzu komunalnym Mydlniki przy ul. Balickiej.

Aktualizowane wykazy obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków oraz do gminnej ewidencji zabytków dostępne są w Internecie oraz w Biurze Architekta Miasta – Urząd Miasta Krakowa i w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie.

2. Opis procedury uzyskania pozwolenia na prowadzenie prac przy zabytkowych pomnikach nagrobnych, ze wskazaniem organów i procedur

Dysponent zabytkowego grobu usytuowanego na cmentarzu komunalnym w Krakowie na prowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich lub też robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru winien uzyskać wymagane przepisami pozwolenie Miejskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie (dalej także: MKZ).¹

Zarząd Cmentarzy Komunalnych w Krakowie wydaje zgodę na wykonanie remontu (w tym również remontu konserwatorskiego) grobu murowanego lub nagrobka usytuowanego na cmentarzu wpisanym do rejestru zabytków -- na podstawie pozwolenia Miejskiego Konserwatora Zabytków.

Obowiązujące procedury w tym zakresie (dostępne w Biuletynie Informacji Publicznej Miasta Krakowa)

1. Procedury Zarządu Cmentarzy Komunalnych w Krakowie (również na stronie www.zck-krakow.pl w zakładce „Jak załatwić sprawę”):

ZCK-5 Remont lub wymiana nawierzchni grobu murowanego

ZCK-6 Postawienie, remont, wymiana lub ponowny montaż nagrobka na grobie ziemnym

2. Procedury Biura Architekta Miasta obowiązujące w przypadku prac na terenie krakowskich cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków:

AM-1 Pozwolenie na prowadzenie prac konserwatorskich/ prac restauratorskich/ badań konserwatorskich/ badań architektonicznych

AM-5 Pozwolenie na podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru zabytków *(w ramach tej procedury należy składać wnioski na postawienie lub wymianę nagrobka lub nawierzchni grobu murowanego, wymianę poszczególnych elementów pomników nagrobnych lub montaż nowych, umieszczanie dodatkowych tablic napisowych itp.)*

Aby uzyskać pozwolenie Miejskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie (dalej także: MKZ) na prowadzenie prac konserwatorskich/ prac restauratorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, należy złożyć wniosek adresowany do Miejskiego Konserwatora Zabytków – Biuro Architekta Miasta w Urzędzie Miasta Krakowa o wydanie pozwolenia - zgodnie z procedurą (odpowiednio procedura nr AM-1 lub AM-5), wraz z wymaganymi załącznikami. Druki wniosków oraz procedury dostępne są na stronie www.bip.krakow.pl w zakładce „Usługi - załatw sprawę” - jako załączniki do procedur nr AM-1 lub AM-5.

¹ Na podstawie Porozumienia pomiędzy Wojewodą Małopolskim a Gminą Miejską Kraków zawartego w dniu 11.05.2010 r. w prawie powierzenia prowadzenia niektórych spraw z zakresu właściwości Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Aneksu nr 1/2013 z dnia 12.11.2013 r. do ww. porozumienia (Dz. Urz. Województwa Małopolskiego z 2010 r. nr 283, poz. 1887 oraz z 2013 r. poz. 6679) sprawy takie jak: zatwierdzanie programów konserwatorskich oraz wydawanie pozwoleń na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych na obszarze zabytkowych cmentarzy na terenie Krakowa oraz wydawanie decyzji nakazujących przywrócenie zabytku do poprzedniego stanu lub uporządkowanie terenu, a także decyzji zobowiązujących do doprowadzenia zabytku do jak najlepszego stanu realizowane są przez Miejskiego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu Prezydenta Miasta Krakowa. Miejski Konserwator Zabytków podlega Dyrektorowi Biura Architekta Miasta w Urzędzie Miasta Krakowa.

Wniosek do MKZ dotyczący grobów usytuowanych na cmentarzach komunalnych w Krakowie można również złożyć za pośrednictwem Zarządu Cmentarzy Komunalnych w Krakowie (dalej także: ZCK).

Do wniosku należy dołączyć wymagane załączniki, w tym: program prac konserwatorskich (w 3 egzemplarzach) opracowany przez osobę uprawnioną do kierowania pracami przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków (dyplomowanego konserwatora dzieł sztuki) i/lub program podejmowania innych działań, zawierający imię i nazwisko autora, np. projekt elementów nawierzchni lub nagrobka wskazanych do wymiany lub rekonstrukcji (zwymiarowany rysunek, z określeniem materiału, z którego element ma zostać wykonany, opis przewidzianych do zastosowania rozwiązań, metod i technik, np. rodzaj kamienia, sposób opracowania powierzchni, projekt napisów / informacja na temat kroju czcionki, opis stanu zachowania i zdjęcie grobu) – w 3 egzemplarzach, dowód uiszczenia opłaty skarbowej (pozwolenie MKZ podlega opłacie skarbowej w wysokości 82,00 zł) oraz inne załączniki, jak dokument potwierdzający posiadanie przez wnioskodawcę tytułu prawnego do korzystania z zabytku, uprawniający do występowania z wnioskiem, pełnomocnictwo dla osoby upoważnionej do reprezentowania dysponenta przed MKZ w postępowaniu o wydanie pozwolenia konserwatorskiego (wraz z dowodem zapłaty opłaty skarbowej w wysokości 17,00 zł).

ZCK przekazuje otrzymane wnioski wraz z załącznikami do MKZ, wraz z potwierdzeniem prawa do korzystania z danego grobu przez wnioskodawcę lub wnioskodawców (po weryfikacji danych na podstawie akt grobu).

W Zarządzie Cmentarzy Komunalnych w Krakowie należy również złożyć :

- wniosek o zgodę na wykonanie prac kamieniarskich / remontowych / konserwatorskich (druk nr 7),
- pełnomocnictwo dla wykonawcy prac / konserwatora kierującego pracami konserwatorskimi (druk nr 8).

Po doręczeniu do ZCK pozwolenia/decyzji Miejskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie dysponent lub jego pełnomocnik otrzymuje odpowiedź - pisemną zgodę ZCK lub odmowę wraz z uzasadnieniem.

Informacje dodatkowe

- Do wniosku o wydanie pozwolenia na prowadzenie prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, dołącza się program prac albo badań, zawierający imię i nazwisko autora oraz informacje niezbędne do oceny wpływu prac lub badań na zabytek, w szczególności: opis stanu zachowania zabytku; wskazanie oczekiwanych efektów prac lub badań; wskazanie przewidzianych do wykonania czynności, z podaniem metod, materiałów i technik. Do wniosku dołącza się dokument potwierdzający posiadanie przez wnioskodawcę tytułu prawnego do korzystania z zabytku, uprawniającego do występowania z tym wnioskiem (może to być np. potwierdzenie prawa do korzystania z danego grobu przez wnioskodawcę, wystawione przez ZCK po weryfikacji danych na podstawie akt grobu, wyrok sądu, umowa cywilno-prawna zawarta z GMK - ZCK, porozumienie wskazane poniżej)
- W przypadku wnioskowania o wyrażenie zgody na przeprowadzenie prac przez organizacje społeczne, instytucje lub osoby niebędące dysponentami grobu (w przypadku,

gdy grób nie posiada ujawnionego dysponenta, a jest wpisany do rejestru zabytków lub znajduje się na obszarze cmentarza wpisanym do rejestru zabytków, a wnioskodawca dobrowolnie zobowiązuje się do przeprowadzenia remontu) - w celu ubiegania się przez wnioskodawcę o pozwolenie konserwatorskie wydawane przez MKZ - konieczne jest wcześniejsze zawarcie z ZCK porozumienia w celu *umożliwienia organizacjom społecznym, instytucjom, jednostkom organizacyjnym Skarbu Państwa lub osobom fizycznym niebędącym dysponentami grobu dokonania remontu grobu (konserwatorskiego lub remontu związanego z wymianą elementów nawierzchni) lub postawienia/ wymiany nawierzchni grobu/ nagrobka, zlokalizowanego w części cmentarza wpisanej do rejestru zabytków*). Porozumienie takie jest podstawą do występowania przez wnioskodawcę z wnioskiem o wydanie przez Miejskiego Konserwatora Zabytków pozwolenia na prowadzenie prac konserwatorskich.

- Pozwolenie konserwatorskie należy uzyskać nie tylko w przypadku kompleksowego remontu konserwatorskiego zabytkowego grobowca, nagrobka lub pomnika nagrobnego o innej formie, ale też na wymianę, rekonstrukcję poszczególnych elementów lub wykonanie nowych elementów na grobie, w tym również dodatkowych tablic napisowych.
- Wcześniejsze uzyskanie pozytywnej opinii Miejskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie dla zamierzonych prac remontowych/wymiany elementów nagrobka lub grobowca może być wymagane również w przypadku grobów znajdujących się na cmentarzach wpisanych do Wojewódzkiej lub Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ).
- Wszystkie działania modernizujące nagrobki muszą zostać podporządkowane walorom zabytkowych budowli cmentarnych i uwzględniać potrzebę jak najmniejszej ingerencji w walory estetyczne cmentarza. Możliwość wymiany nagrobków jest każdorazowo, indywidualnie rozpatrywana pod względem wartości historycznych, artystycznych i naukowych jakie prezentuje dany nagrobek, jak i wpływu na zabytkową przestrzeń cmentarza. Dlatego nie każdy wniosek o wymianę nagrobka zakończy się wydaniem pozwolenia konserwatorskiego.
- Po uzyskaniu pisemnej zgody ZCK a przed rozpoczęciem prac należy wnieść opłatę za czynności kancelaryjne i terenowe związane z nadzorem nad postawieniem, wymianą lub remontem nagrobka na grobie ziemnym lub opłatę za czynności kancelaryjne i terenowe związane z nadzorem nad pracami budowlano-montażowymi w części nadziemnej grobu murowanego (remontem grobowca), pobieraną zgodnie z aktualnie obowiązującym cennikiem opłat. Przed przystąpieniem do robót należy przedłożyć pełnomocnictwo udzielone przez dysponenta/zleceniodawcę dla wykonawcy prac (jeżeli nie zostało złożone wraz z wnioskiem).
- Prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkowym nagrobku lub grobowcu może wykonywać lub nimi kierować wyłącznie uprawniony konserwator dzieł sztuki (zgodnie z art. 37a ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), to jest osoba, która ukończyła studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie, w zakresie konserwacji i restauracji dzieł sztuki lub konserwacji zabytków oraz która po rozpoczęciu studiów drugiego stopnia lub po zaliczeniu szóstego semestru jednolitych studiów magisterskich przez co najmniej 9 miesięcy brała udział w pracach konserwatorskich, pracach restauratorskich lub badaniach konserwatorskich, prowadzonych przy zabytkach wpisanych do rejestru, inwentarza muzeum będącego instytucją kultury lub zaliczanych do jednej z kategorii, o których mowa w art. 14a ust. 2 (to jest wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa).

- Wnioskodawca (dysponent grobu, zleceniodawca prac) zobowiązany jest do realizacji prac zgodnie z zatwierdzonym projektem/dokumentacją konserwatorską oraz do przestrzegania wszystkich warunków pozwolenia Miejskiego Konserwatora Zabytków, pod rygorem konsekwencji wymienionych w pouczeniu stanowiącym część pozwolenia konserwatorskiego.
- W przypadku potrzeby wprowadzenia zmian w programie prac konserwatorskich zatwierdzonym przez Miejskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie, ewentualne korekty programu należy każdorazowo pisemnie uzgadniać przed przystąpieniem do ich realizacji (np. poprzez wpisanie do protokołu komisji z udziałem przedstawiciela MKZ).
- O terminie rozpoczęcia i zakończenia prac remontowo-konserwatorskich należy powiadomić Miejskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie oraz uzgodnić termin odbioru końcowego z udziałem przedstawiciela MKZ. O terminie odbioru należy poinformować Zarząd Cmentarzy Komunalnych w Krakowie.

3. Możliwości pozyskania dofinansowania na prace konserwatorskie przy zabytkowych pomnikach nagrobnych usytuowanych na cmentarzach na terenie Krakowa

Dysponenci grobów usytuowanych na krakowskich cmentarzach wpisanych do rejestru zabytków, na których wzniesione są grobowce lub nagrobki o charakterze zabytkowym mogą ubiegać się o uzyskanie dofinansowania na prace remontowo - konserwatorskie:

1) Ze środków Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa - w ramach Priorytetu V: „Kaplice grobowe, nagrobki, pomniki cmentarne i zespoły zieleni komponowanej”

Środkami NFRZK dysponuje Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa (z siedzibą przy ul. Kanoniczej 24, 31-002 Kraków), który rozpatruje wnioski o przyznanie dofinansowania. Szczegółowe informacje na temat zasad przyznawania dofinansowania, wymogów formalnych, wysokości limitów dofinansowań itp. są dostępne na stronie internetowej SKOZK: <https://skozk.pl>. Formularze wniosków o dofinansowanie na dany rok są dostępne od momentu ogłoszenia rozpoczęcia naboru o przyznanie dofinansowania w trybie konkursowym na stronie internetowej SKOZK w zakładce „Formularze”.

Uwaga: Jednym z wymaganych załączników do wniosku o dofinansowanie jest ważne pozwolenie konserwatorskie na prowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich lub prowadzenie robót budowlanych przy zabytku. Należy więc odpowiednio wcześniej zlecić wybranemu przez siebie konserwatorowi dzieł sztuki opracowanie programu prac konserwatorskich i wystąpić do Miejskiego Konserwatora Zabytków (działającego w Biurze Architekta Miasta, Urząd Miasta Krakowa) z wnioskiem o wydanie pozwolenia konserwatorskiego – z zachowaniem czasu koniecznego dla rozpatrzenia sprawy, w tym ewentualnych uzupełnień wniosku i programu prac. Autorowi programu prac konserwatorskich lub innemu podmiotowi należy zlecić wykonanie kosztorysu prac konserwatorskich i restauratorskich dla danego obiektu (pomnika nagrobnego).

Dofinansowanie z NFRZK może być na wniosek dysponenta zabytku przyznane do:

- zadań jednorocznych (jednoetapowych),
- przedsięwzięć wieloletnich etapowanych, przewidzianych do realizacji w jednym obiekcie zabytkowym w ciągu dwóch lub trzech lat.

Dofinansowanie z NFRZK przyznawane jest zasadniczo w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac. Możliwe jest ubieganie się o dofinansowanie w wysokości przekraczającej 50% nakładów koniecznych. Należy wówczas wykazać, iż zachodzi co najmniej jedna z następujących przesłanek:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- zabytek wymaga przeprowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych szczególnie złożonych pod względem technologicznym;
- zabytek jest w tak złym stanie, że konieczne jest natychmiastowe podjęcie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Spółeczny Komitet udziela dofinansowań ze środków Narodowego Funduszu w trybach:

- konkursowym (standardowym) – na podstawie wniosków złożonych w naborze do 30 września roku poprzedzającego rok przyznania dofinansowania,
- pozakonkursowym, który jest trybem przewidzianym dla zadań ubiegających się o dofinansowanie w roku złożenia wniosku (z tzw. wolnych środków Funduszu, tj. środków pozostałych po rozdysponowaniu dofinansowań na zadania realizowane w trybie konkursowym lub rezygnacji niektórych beneficjentów z przyjęcia dofinansowania).

Termin naboru wniosków w trybie konkursowym: do **30 września roku poprzedzającego wykonanie prac objętych wnioskiem**, chyba że Prezydium SKOZK postanowi w drodze wyjątku o przedłużeniu terminu naboru wniosków lub o dodatkowym terminie naboru.

W trybie pozakonkursowym można złożyć wniosek po 1 stycznia danego roku (tylko w przypadku wniosku o dofinansowanie zadania jednorocznego przewidzianego do realizacji w tym samym roku).

Wnioski o dofinansowanie z NFRZK składa się w Biurze SKOZK (ul. Kanonicza 24, 31-002 Kraków) - w dwóch egzemplarzach. Do egzemplarza wniosku oznaczonego jako „egz. 1” załącza się komplet wymaganych załączników (wymienionych w formularzu wniosku), natomiast do egzemplarza oznaczonego jako „egz. 2” załącza się wstępny kosztorys zadania, kopie pozwoleń lub postanowień konserwatorskich niezbędnych do realizacji zadania oraz płytę CD ze zdjęciami zabytku.

W przypadku wniosków o dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy kaplicach grobowych, nagrobkach, pomnikach cmentarnych załącznikami do wniosku są:

- wstępny kosztorys zadania lub przedsięwzięcia wieloletniego etapowego, którego ma dotyczyć dofinansowanie (opracowany według wytycznych Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego – więcej informacji na stronie <https://skozk.pl>);
- fotograficzna dokumentacja stanu zachowania całości obiektu oraz części objętej zadaniem lub przedsięwzięciem wieloletnim etapowanym, którego dotyczyć ma dofinansowanie, w postaci około 10 zdjęć w zapisie cyfrowym na płycie CD lub DVD w formacie .jpg;
- uwierzytelniona kopia adresowanego do wnioskodawcy ważnego pozwolenia konserwatorskiego lub postanowienia właściwego Konserwatora Zabytków, niezbędnych do realizacji wnioskowanego zadania lub przedsięwzięcia wieloletniego etapowanego w całym objętym wnioskiem zakresie rzeczowym i w całym objętym wnioskiem okresie realizacji;

- plan sytuacyjny cmentarza z oznaczeniem położenia obiektu lub grupy obiektów objętych wnioskiem;
- oryginał lub uwierzytelniona kopia dokumentu poświadczającego prawo do dysponowania grobem (w przypadku, gdy wnioskodawca nie jest zarządcą cmentarza);
- oryginał lub uwierzytelniona kopia dokumentu poświadczającego umocowanie prawne osoby lub osób podpisujących wnioski do reprezentowania wnioskodawcy w zakresie złożenia wniosku o dofinansowanie z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa, przy czym w przypadku załączenia pełnomocnictwa wymagany jest również dowód uiszczenia opłaty skarbowej za złożenie pełnomocnictwa – 17 zł. W przypadku umocowania do reprezentowania osób fizycznych wymagane jest pełnomocnictwo poświadczane notarialnie.
- Jeżeli Wnioskodawca ubiega się we wniosku o pomoc publiczną *de minimis* – załącza również wymagane zaświadczenia i / lub oświadczenia oraz informacje niezbędne do udzielenia pomocy *de minimis*.

2) Dotacja celowa ze środków Gminy Miejskiej Kraków na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze Gminy Miejskiej Kraków, nie stanowiących jej wyłącznej własności

Od roku 2006 z budżetu Miasta Krakowa udzielane są dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane prowadzone przy obiektach zabytkowych położonych na obszarze Gminy Miejskiej Kraków, nie stanowiących jej wyłącznej własności. Od 2019 r. Gmina Miejska Kraków dofinansowuje również prace przy obiektach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Dofinansowaniem przyznawanym ze środków Gminy Miejskiej Kraków mogą być objęte prace, wyłącznie przy obiektach:

- indywidualnie wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych indywidualnie w gminnej ewidencji zabytków,
- położonych na terenie Gminy Miejskiej Kraków,
- niestanowiących wyłącznej własności Gminy Miejskiej Kraków, (wszystkie te kryteria muszą być spełnione łącznie).

Ponadto warto wiedzieć, że:

- dotacja udzielana jest wyłącznie podmiotom, które posiadają tytuł prawny do zabytku,
- dofinansowaniem mogą być objęte prace, których realizacja planowana jest na rok następujący po roku złożenia wniosku (z wyjątkiem tzw. prac interwencyjnych),
- wnioski o udzielenie dotacji składa się do 31 października każdego roku,
- dofinansowanie nie obejmuje refundacji tj. zwrotu kosztów poniesionych przed podpisaniem stosownej umowy z Gminą,
- wniosek wraz z wymaganymi dokumentami składa się na dzienniku podawczym Urzędu Miasta Krakowa,
- złożenie wniosku o udzielenie dotacji nie jest równoznaczne z przyznaniem dotacji, nie gwarantuje również przyznania dotacji w wysokości oczekiwanej przez wnioskodawcę.

Zainteresowane osoby powinny zapoznać się z uchwałą Rady Miasta Krakowa określającą zasady przyznawania dotacji oraz zakres prac podlegających finansowaniu.

Informacje dotyczące udzielania dotacji można otrzymać w Biurze Architekta Miasta, Referacie ds. Dziedzictwa, ul. św. Krzyża 1, pok. 10, tel. 12 616 19 26 oraz 12 616 65 87, e-mail: dotacje.zabytki@um.krakow.pl

Wniosek o dofinansowanie można pobrać ze strony internetowej Urzędu Miasta Krakowa: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=56142 lub otrzymać w Biurze Architekta Miasta, Referacie ds. Dziedzictwa.

4. Porady praktyczne dotyczące utrzymania historycznego grobu (dopuszczalne zabiegi, bieżąca konserwacja, czego nie robić)

Systematyczna i bieżąca dbałość o zabytkowy grobowiec lub nagrobek na grobie rodzinnym jest niezbędna dla utrzymania obiektu w dobrym stanie. Aby jednak działania opiekunów grobów nie miały niepożądanych skutków, należy pamiętać o kilku zasadach:

- 1) Prace remontowe i konserwatorskie przy zabytkowych grobowcach i nagrobkach można wykonywać wyłącznie po uzyskaniu pozwolenia konserwatorskiego właściwego organu konserwatorskiego (w przypadku krakowskich cmentarzy - Miejskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie). Prace te mogą wówczas być wykonywane lub kierowane jedynie przez uprawnionych konserwatorów dzieł sztuki, przy użyciu odpowiednich materiałów i preparatów.
- 2) Nie można samodzielnie lub za pomocą osób niewykwalifikowanych wykonywać żadnych zabiegów renowacyjno - konserwatorskich przy zabytkowych obiektach, jak uzupełnianie ubytków, impregnacja kamienia, stosowanie środków chemicznych i innych prac o charakterze naprawczym. Proszę pamiętać, iż niefachowe „naprawy” mogą doprowadzić do przyspieszenia destrukcji materiału, z którego wykonany jest pomnik nagrobny lub też jego poważnego uszkodzenia, a usuwanie negatywnych skutków takich działań bywa trudne i kosztowne.
- 3) Wykonując prace porządkowe przy zabytkowych pomnikach nagrobnych, grobowcach czy też mogiłach z krzyżami lub metalowymi ogrodzeniami odpowiednie postępowanie jest bardzo istotne. Dla poprawy wyglądu i stanu zabytkowych grobów warto pamiętać o poniższych zaleceniach:
 - Zaleca się sezonowe przemycie nagrobków wodą, co ogranicza szybkie nawarstwianie się brudu i powstawanie zazielenień na powierzchni kamienia także po renowacjach. Proponuje się mycie na wiosnę i jesienią. Nie należy jednak intensywnie myć nagrobków w złym stanie technicznym, gdy ich powierzchnia kruszy się i osypuje.
 - Korzystne jest usuwanie samosiejek, mchów, traw i innych roślin wrastających w ściany grobowców i pomiędzy płytami nagrobków. Utrzymując dużą wilgotność i rozrastając się korzeniami narażają na systematyczne niszczenie kamienia, powstawanie przebarwień i rozwój glonów.
 - Nie należy używać do czyszczenia powierzchni - kamienia, sztucznego kamienia, cegły czy odlewów z metalu - narzędzi ostrych lub ściernych, jak szczotki druciane, tarniki itp., zwłaszcza w przypadku słabego, osypującego się kamienia.
 - Nie stosować metod chwilowo „poprawiających” wygląd nagrobka, jak malowanie jego powierzchni farbami olejnymi, emulsyjnymi, czy akrylowymi.

- Nie pastować piaskowca, wapienia, innych kamieni porowatych oraz zniszczonych tablic inskrypcyjnych.
- Nie złocić oraz nie malować liter inskrypcji na uszkodzonych, rozwarstwionych powierzchniach tablic i kamiennych płytach.
- Nie używać cementu do uzupełnienia brakujących fragmentów kamienia, nie należy wypełniać szczelin i dziur, czy też malować powierzchnię rozrzedzonym cementem. W krótkim czasie powoduje to spotęgowanie zniszczeń kamienia.
- Nie wymieniać i nie usuwać zabytkowych elementów nagrobka (rzeźb, detali architektonicznych, płyt z napisami, krzyży, elementów metaloplastyki, fotografii nagrobnych itd.), bez wcześniejszego uzgodnienia ze służbami konserwatorskimi. Należy zachować nawet uszkodzone czy rozbite elementy w celu poddania ich fachowej konserwacji (ewentualnie na wzór dla rekonstrukcji).
- Przy współczesnych, nowych elementach na grobach, pozostających w ogólnie dobrym stanie, dopuszczalne jest wykonywanie podstawowych zabiegów z zakresu bieżącego utrzymania, jak sezonowe przemycie wodą, czy też zabezpieczanie antykorozyjne elementów metalowych, należy jednak pamiętać, że:
 - powierzchnie granitowe lub marmurowe wystarczy zmyć wodą, następnie przepolerować na sucho szmatką (nie należy takich powierzchni pastować, gdyż powoduje to ich matowienie).
 - malując metalowe elementy zaleca się usunięcie pozostałości z poprzednich malowań; istotne jest usunięcie śladów rdzy (mechaniczne i przy użyciu dostępnych preparatów odrdzewiających) oraz stosowanie farb antykorozyjnych, w kolorystyce stonowanej, np. czarny lub grafit (w przypadku elementów oryginalnych, historycznych zabiegi takie winien wykonywać konserwator).
- Wszelkie czynności należy wykonywać z należytą ostrożnością, delikatnie, aby nie uszkodzić elementów pomników nagrobnych. Ze względów bezpieczeństwa szczególną ostrożność należy zachować przy grobowcach i nagrobkach o naruszonej konstrukcji i zagrożonej statyce (dotyczy to zwłaszcza usuwania samosiejek oraz mycia powierzchni obiektów).
- Należy unikać stawiania zniczy na gzymsach, daszkach i innych częściach architektonicznych zabytkowych grobów. Zaleca się stosowanie podkładek pod znicze dla uniknięcia powstania trudnych do usunięcia zaplamień z parafiny lub stearyny.
- Nie należy stosować soli do usuwania oblodzenia i śniegu przy grobach, zwłaszcza w sąsiedztwie zabytkowych pomników nagrobnych. Sól szkodzi nagrobkom oraz roślinności.

Kiedy nadejdzie czas na zaplanowanie remontu konserwatorskiego:

Zgodnie z przyjętą definicją, „konserwacja ma na celu uzdrowienie, utrwalenie i wzmocnienie fizycznej substancji zabytku i jego struktury za pomocą odpowiednich metod wypracowanych na bazie nauk przyrodniczych. Postać zabytku winna pozostać przy tym w stanie nienaruszonym”.

Przystępując do planowania remontu konserwatorskiego obiektu zabytkowego należy kierować się siedmioma podstawowymi zasadami konserwatorskimi:

1. zasada „primum non nocere” (po pierwsze nie szkodzić),

2. zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
3. zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
4. zasada, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
5. zasada czytelności i odróżnialności ingerencji,
6. zasada odwracalności metod i materiałów,
7. zasada wykonywania i dokumentowania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Planowanie przez dysponenta prac konserwatorskich przy zabytkowym grobie w praktyce polega przede wszystkim na zleceniu wybranemu przez siebie konserwatorowi dzieł sztuki opracowania programu prac konserwatorskich, na podstawie wykonanych przez niego wcześniejszych oględzin pomnika nagrobnego, po ustaleniu stanu zachowania poszczególnych elementów, przyczyn destrukcji i sposobów ich zahamowania oraz dobraniu odpowiedniej technologii prac dla zabezpieczenia substancji zabytkowej i przywrócenia parametrów wytrzymałościowych możliwie zbliżonych do pierwotnych. Ważne jest, aby działania konserwatorskie były podejmowane przy zabytku w odpowiedniej kolejności, wynikającej z ustalonego w dokumentacji stanu zachowania całego obiektu. Doświadczony konserwator określi taką kolejność, wskaże materiały i preparaty właściwe dla zabiegów konserwatorskich i stanu danego obiektu, w razie potrzeby wskaże możliwość podziału zakresu prac na etapy oraz określi ich koszt.

Planując prace renowacyjno – konserwatorskie pomnika nagrobnego dobrze jest ustalić, czy zachowały się w zasobach rodzinnych stare fotografie obrazujące dawny wygląd grobu. Warto wiedzieć, iż dla wielu grobowców (grobow murowanych) wznoszonych w 2 połowie XIX wieku i 1 połowie XX wieku zachowały się projekty zatwierdzone wówczas przez Wydział Budownictwa Magistratu miasta Krakowa, a obecnie przechowywane w Archiwum Narodowym w Krakowie. Nierzadko na podstawie starych zdjęć, rysunków czy dokumentacji można zrekonstruować brakujące lub znacznie uszkodzone elementy, jak np. metalowe latarniki, kształt zwieńczeń, dekoracje rzeźbiarskie, plakietki z przedstawieniami świętych lub portretami, herby, fotografie na porcelanie, metalowe drzwi z okuciami itp.

W możliwie największym zakresie należy zachowywać oryginalne elementy i materiały (tzw. substancję zabytku). W przypadku znacznej degradacji danych elementów wymiana substancji zabytkowej na współczesną powinna być, jeśli tylko to możliwe, dokonywana zgodnie z pierwowzorem. Dopuszczalne elementy rekonstrukcji powinny być wykonywane tymi samymi materiałami i metodami, jakie stosowano w trakcie budowy, nawet jeśli obecnie wydają się one niedoskonałe. Przy wszelkich remontach i naprawach powinno się stosować materiały lokalne, tożsame z charakterem obiektu, a przede wszystkim kompatybilne z techniką wykonania oryginału.

Każdy nowy element wprowadzany do zabytku musi być również starannie wkomponowany, aby nie konkutował estetycznie z oryginalną substancją. Kolor, faktura, forma i charakter nowych elementów powinny stanowić dyskretne tło dla autentycznej, starej substancji. Powinny spełniać wymóg odróżnialności, ale bez dominowania nad oryginałem.

W przypadku pomników nagrobnych szczególnie wskazane jest zachowywanie historycznych tablic i inskrypcji poświęconych osobom pochowanym w grobie. Nawet jeśli dla kolejnego pokolenia są to już osoby nieznane, należy im się szacunek i pamięć.

Potraktujmy opiekę nad grobem rodzinnym jako okazję do pogłębienia naszej wiedzy o przodkach, ich bliskich i powinowatych. W archiwum cmentarnym przechowywane są dane o osobach pochowanych w grobach. Pracownicy Zarządu Cmentarzy Komunalnych udostępnią Państwu posiadane informacje pomocne do odtworzenia zatartych lub zniszczonych inskrypcji nagrobnych upamiętniających osoby pochowane w danym grobie.

Po uzyskaniu programu prac konserwatorskich należy złożyć wnioski o wydanie pozwolenia na prowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich, zgodnie z procedurami opisanymi w części 2 niniejszego przewodnika. Prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkowym nagrobku lub grobowcu winny być realizowane na podstawie pozwolenia wydanego przez Miejskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie oraz zgody Zarządu Cmentarzy Komunalnych. Prace konserwatorskie - zgodnie z art. 37a ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - wykonuje lub nimi kieruje uprawniony konserwator dzieł sztuki, który winien nadzorować również realizację robót budowlano - montażowych czy też kamieniarskich wykonywanych przy zabytkowym grobie przez inne podmioty (np. ustawianie elementów nagrobka na nowym fundamencie, rekonstrukcję części elementów itp.).

Z wykonawcą prac należy zawrzeć pisemną umowę określającą zakres zleconych prac, ich termin realizacji, wysokość wynagrodzenia, okres gwarancji udzielonej na wykonane prace itp. Dane wykonawcy – konserwatora kierującego pracami należy zgłosić Miejskiemu Konserwatorowi Zabytków, a wynikające w trakcie prac ewentualne problemy i kwestie do rozstrzygnięcia uzgadniać z przedstawicielem MKZ na komisjach konserwatorskich lub zgłaszać pisemnie. Po zakończeniu prac konserwator (wykonawca) winien przedłożyć dokumentację konserwatorską powykonawczą zawierającą również zalecenia dla użytkownika (1 egzemplarz dokumentacji powykonawczej należy przedłożyć Miejskiemu Konserwatorowi Zabytków w Biurze Architekta Miasta, w Urzędzie Miasta Krakowa - do 3 miesięcy po zakończeniu prac).

Aby zachować na długo dobry efekt przeprowadzonych prac konserwatorskich należy pamiętać o bieżącym utrzymaniu i pielęgnacji pomnika nagrobnego. Należy systematycznie obmiatać płyty i dolne partie pomników nagrobnych, usuwając gromadzący się brud, zeschnięte liście, ostrożnie usuwać samosiejki traw i innych roślin wrastających w spoiny czy szczeliny między płytami. Okresowo spłukiwać bieżącą wodą elementy kamienne celem usunięcia zanieczyszczeń. Dla zapobiegania zaplamieniom stearyną i okopcaniu kamienia należy ustawiać znicze na podstawkach. Należy systematycznie kontrolować rozrost zieleni przy pomniku. Można też zlecić konserwatorowi, który wykonywał konserwację pomnika nagrobnego, dokonywanie cyklicznych przeglądów.

Niektóre zabiegi konserwatorskie, jak zatrucie mikroflory i usuwanie zazieleni spowodowanych rozwojem glonów, hydrofobizacja kamieniarki, wymiana zabezpieczających powłok woskowych na marmurowych tablicach, wymagają powtarzania co kilka lat. Takie profilaktyczne prace konserwatorskie winny być powierzane dyplomowanemu konserwatorowi dzieł sztuki.

Ponadto, dysponent grobu może skorzystać z ubezpieczenia grobu/nagrobka/grobowca na wypadek różnych zdarzeń losowych, jego uszkodzenia lub zniszczenia przez wichurę, przewrócone drzewo, powódź, osuwanie i zapadanie się ziemi czy dewastację. Ubezpieczenia takie są oferowane przez różne towarzystwa ubezpieczeniowe, m.in. jako rozszerzenie do ubezpieczenia mieszkania lub domu.

Zieleń na zabytkowych cmentarzach

Na cmentarzach historycznych charakterystycznym i ważnym elementem składowym w przestrzeni cmentarza jest zieleń - zarówno wysoka (drzewa), jak i niska – krzewy, rośliny zielone. Starodrzew często wyznacza historyczne granice cmentarza oraz podkreśla przebieg alei i kwater, a charakterystyczne dla cmentarzy rośliny, byliny czy pnącza oprócz roli dekoracyjnej niosą też złożoność symboli i znaczeń (np. barwinek pospolity i bluszcz pospolity symbolizują nieśmiertelność i raj, także przyjaźń i wierność, trwałą, wierną pamięć po zmarłych; kolczaste drzewa i krzewy, jak robinia akacjowa, róże, stanowiły według dawnych przesądów zaporę przed duchami; symbolika róż jest wieloraka, kojarzona głównie z symbolem Marii i krwi Chrystusa, ale też wiąże się z przemijaniem, miłością i śmiercią; konwalie to symbol zbawienia, a niezapominajki - symbolizują pamięć o zmarłych itd.).

Generalny Konserwator Zabytków w wytycznych dotyczących historycznych cmentarzy (opublikowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego dn. 7 grudnia 2023 r.) zaleca rezygnację z wprowadzania wokół grobu opasek żwirowych oraz wypełnień żwirowych w grobach ziemnych z opaską (obramieniem) kamiennym. Zamiast grysu kamiennego zalecane jest wprowadzanie ziemi i nasadzeń roślin. Wskazuje się także na potrzebę odpowiednio dobranych gatunkowo nasadzeń, z zastosowaniem rodzimych gatunków roślin.

Należy pamiętać o systematycznej pielęgnacji, tak aby posadzone przez nas rośliny (byliny, pnącza, krzewy, paprocie) nie dziczały lub rozrastały się nadmiernie, zasłaniając pomnik nagrobny, ale były jego ozdobą.

Pielęgnacja zieleni wysokiej na cmentarzu należy do zarządcy cmentarza, użytkownicy cmentarza nie mogą samodzielnie usuwać gałęzi i konarów drzew. Niedopuszczalne jest podcinanie korzeni, uszkodzanie czy też zatrucie drzew. Takie czyny są objęte odpowiedzialnością karną. Prosimy o zwracanie uwagi na działania w tym zakresie również innych osób i zgłaszanie zauważonych faktów szkodenia drzewom. Osłabione drzewo może się złamać i upadając uszkodzić wiele nagrobków. W przypadku, gdy stan drzewa budzi Państwa wątpliwość, należy zwrócić się do zarządcy cmentarza o dokonanie oceny stanu fitosanitarnego drzewa i w razie potrzeby podjęcie odpowiednich działań. Cięcia pielęgnacyjne są wykonywane przez specjalistyczne podmioty na zlecenie ZCK. Na usunięcie drzewa konieczne jest uzyskanie wymaganych przepisami zezwoleń.

Pracownicy Zarządu Cmentarzy Komunalnych w Krakowie chętnie odpowiedzą na Państwa pytania i udzielą dalszych wyjaśnień. W sprawach z zakresu pielęgnacji zieleni przy grobie rodzinnym prosimy o kontakt z Działem Zieleni i Utrzymania Cmentarzy w ZCK: 12 619 99 41 oraz 12 410 65 64. W sprawach konserwatorskich, z zakresu opieki nad zabytkowymi grobami prosimy o kontakt z Działem Ochrony Zabytków ZCK: tel. 12 619 99 88 oraz 12 619 99 97.

Cmentarze są częścią naszego dziedzictwa kulturowego. Przez wieki były świadkiem historii i kultywowania pamięci o osobach na nich spoczywających. Z biegiem czasu stały się też galeriami dzieł sztuki pod gołym niebem. Tylko wspólnym wysiłkiem będziemy w stanie zapewnić ich przetrwanie i prześlemy je dalszym pokoleniom w dobrym stanie.